

[0226] FRIESE PLAATSNAMEN OP -AARD

In de vorige aflevering van *Us Wurk* hebben wij beloofd nog eens terug te komen op de naam *Rauwerd* = *Raard*, doch in verband met andere Friese toponiemen op *-aard*. Dit is ons mogelijk gemaakt in uitvoeriger vorm dan aanvankelijk de opzet is geweest dank zij overvloedig materiaal, door de heer Mr. M. Oosterhout te Groningen te onzer beschikking gesteld. Wij danken hem ten zeerste voor zijn vriendelijke bemoeiingen.

Verweg de meeste plaatsnamen op *-aard* behoren, historisch beschouwd, tot de vrij grote groep van toponiemen die met *-werd* 'terp' als tweede lid zijn gevormd. Deze kan men op grond van hun hedendaagse habitus indelen in namen op *-werd*, *-erd*, *-ward* en *-aard*.

1. De namen op *-werd* komen het meest voor. Ze behoren tot het type *Ferwerd*, *Holwerd*, *Kornwerd*.

2. Een kleinere groep gaat thans uit op *-erd*. De spelling der namen is dikwijls misleidend.

Tot deze groep behoren:

<i>Boalsert</i> ,	Bolsward	<i>Meddert</i> ,	Medwerd
<i>Britsert</i> ,	Britswerd		
<i>Getsert</i> ,	Getswerd	<i>Burgert</i> (?),	Burgwerd
<i>Jouwsert</i> ,	Jouswerd		
<i>Kimsert</i> ,	Kimswerd	<i>Hemert</i> ,	Hemert
<i>Molsert</i> ,	Molswerd	<i>Meamert</i> ,	Meemerdt
<i>Rjemsert</i> ,	Remswerd	<i>Hoammert</i> ,	Wammert
<i>Wansert</i> ,	Wanswerd		

Oudere vormen dezer toponiemen zijn:

Bolsward: op 11de-eeuwse munten *Bodliswer(t)*, a^o1313 *Bodleswaerd*, a^o1325 *Bodelswerd*, a^o1455 *Bolswert*, a^o1515 *Boelszwaerd*, *Bolsert*.

Britswerd: a^o1524 *Britzwert*.

Getswerd: a^o1432 *Gaetswert*, a^o1433 *Gatswert*.

Kimswerd: a^o1436 *Kimswert*.

Molswerd: a^o1468 *Molswert*.

Remswerd: a^o1444 *Raemswert*.

Wanswerd: a^o1450 *Wanswert*, a^o1530 *Vansuird*.

Meddert: a^o1390 *Medwerth* (10de eeuw *Medunwrth*?).

Burgwerd: a^o1478 *Borghwerth*.

Meemerdt: a^o1417 *Methemwerd*.

Wammert: a^o1493 *Wammert*.

Joh. Winkler, *Friesche Naamlijst* 165 sub *Hyme* schrijft: "Himert, in misspell. Hiemert, Hemert, geh. onder Burgwerd", en plaatst er dan naast gron. *Hemert*, gesproken *Haimerd* en *Haimwerd*. De Vries, *Gron. Plaatsn.* 43, vermeldt als vorm van ± 1000 *Hemvurd*. Naast fri. Medwerd [en Meemerdt] kan men zetten gron. *Meeuwerd*-, gesproken *Maaiwerd*-, ondanks De Vries t.a.p. 149 en *N.G.N.* XI, 86, wat dan ook is gebeurd in *Driem. Bladen* N.S. XII, 37 vv.

Fri. Wammert en Jouswerd missen zowel oude vormen als vergelijkings-

objecten. Toch is het niet te gewaagd ze als *-werdnaam* te beschouwen. En tenslotte is het voor de klankontwikkelingen in al deze namen op *-erd* onverschillig of ze zijn samengesteld met *werd* 'terp' of met *waard*, *weerd* 'aan of in het water gelegen land': in alle, hoe ook de oervorm is geweest, is de *w* van dit tweede lid gesyncopeerd. En daarop richt zich hier onze belangstelling.

In Groningse plaatsnamen constateren wij hetzelfde verschijnsel, al is het daar blijkbaar op de terugtocht voor de vormen der geschreven taal. De spreektaal kent nog:

<i>Doord</i> < <i>Doorerd</i> ,	Doorwerd
<i>Haimert</i> ,	Hemert
<i>Kimmert</i> ,	Kenwerd
<i>Dörkert</i> ,	Dorkwerd
<i>Jukkert</i> ,	Jukwerd
<i>Laskert</i> ,	Laskwerd
<i>Oskert</i> ,	Uskwerd
<i>Raskert</i> ,	Raskwerd
<i>Toekert</i> ,	Tuikwerd

Dat de moderne ontwikkeling ongunstig is voor de vormen die *w* hadden verloren kan blijken uit het voorkomen en opkomen van *Doorwerd* = Doord, Toornwerd en *Haimwerd* = Haimert. *Aikwerd*, *Eekwerd*, en *Lookwerd* hebben geen *w*-loze vormen [meer?]. Ondanks Doord < Doornwerd spreekt men niet (meer?) van **Aart*, doch van *Ar-*, *Aarwerd*, *Ad-*, *Ardwerd* < *Arnwerd*, *Barwerd*, *Berwerd*, is niet bekend als *Baart*. *Beswerd* heeft wel de gesproken bijvorm *Bespert* (= *-werd*, respect. *pert* < = *-bert*, buurt?), doch behield zijn *w*, juist als *Joeswerd*, var. *Sjoeswerd*, *Ranswerd*, a°1464 *Ramswert*, *Stiswerd* < *Stitswerd*.

De Friese toponiemen op *-erd* hebben hun *w* verloren na *-m*, *-d*, *-s* (en *-g*?), de Groningse na *-m*, *-r* en *-k*. De syncope komt dus op meer plaatsen voor dan Joh. Winkler t.a.p. sub *wert* aangeeft, als hij schrijft: „na eene *s* slijt de *w* van *wert*." Steller, *Abriss der Altfri. Gramm.* § 27 sub 3, Anm. 3 en 4, noemt uitsluitend gevallen na *d* en *s* als *ondsere*, oëng. *andswaru*, lett. het tegenzweren, en *ondert*, *andert* < **andwerd*, antwoord, verder na *r* en *nk*, *ngw* in bv. *binera* < **bi-nerwa*, oëng. *nierwan*, hinderen; *sera*, got. **sarwjan*, rusten; *siunga*, got. *siggwan*, zingen. Van Helten, *Altostfri. Gramm.* § 85 sub γ vermeldt „Syncope (beziehentlich Assimilierung) des *w*“ na *d*, *t*, *s* „in schwach betonter oder tonloser Silbe“. De plaatsnamen tonen dus meer gevallen en meer omstandigheden aan dan deze schrijvers uit hun teksten hebben kunnen halen. In het Fries, d.i. het Westerlauwerse Fries van Friesland en het Oosterlauwerse van Groningerland, blijken verschillen te hebben bestaan: vgl. *Laakwerd*- *Toekert*; *Ieskwert*- *Oskert*; *Kimsert*- *Ranswert*. Na *-s* lijkt in het Gronings geen enkele keer de *w* te zijn verdwenen. Het Fries kent alleen met *-sw-* *Fiswerd* en *Foswerd* < *Fors-*; vermoedelijk is in de laatste naam al vroeg de *r* voor *s* uitgevallen, zodat beide namen een eerste lid hadden op *-s* en niet, zoals de andere, op medeklinker + *s*. Het Fries handhaafde na *k* de *w*, doch het Gronings niet. Na 'enkelvoudige' *k* bleef ze echter blijkens *Aikwerd* en *Lookwerd*, juist als in bv. fri. *Eekwerd* en *Laakwerd*. Het is dus niet eenvoudig regels vast te stellen voor de *w*-syncope!

3. T.a.p. bl. 425 sub *ward* schrijft Joh. Winkler: „in den locativus *warden*,

komt voor in de plaatsnamen Bolsward en Leeuwarden, en is een verdietschte vorm van het Friesche woord *werd* . . .". Was de Leeuwarder stadfrieze uitspraak van de naam der Friesche hoofdstad zijn wegwijzer bij deze conclusie? Het is nl. opvallend dat in de 13de-14de eeuw, dus in de tijd die voorafging aan de 'verdietsing' van het Fries, zo dikwijls *-ward*, *-waard*, *waird* is geschreven voor het tweede lid. Men stuit niet alleen op *Bodleswaerd* (1313) en *Lewart* (1286), doch ook op *Ferward* (1399), *Jourwaert* (1482), *Kerkwaerd* (1333), *Cornwairt* (1400), *Kymsuart* (1507), *Laecwart* (1423). Ernaast vindt men echter *Ferwird* (1481), *Foswird* (1481), *Holwird* (1478), *Wanswird* (1489). Burgwerd vertoont zich in de spellingen *Borghwerth* en *Buurchwerth* (1478), *Burchwird* (1404), *Borgwaart* (1482), *Burchweert* (1400). Leeuwarden draagt kleding van dezelfde snit. Britswerd verschijnt als *Britsaert* (1472), Kimswerd als *Kimsart* (in corso op een stuk van 1507). Al deze varianten wijzen erop, dat er in deze periode veranderingen zijn opgetreden, gedeeltelijk door verwarring van *werd* en *waard/weerd/wird*, die mogelijk is geworden, doordat het tweede lid toonloos werd en verzwakte tot *-wærd*. De erop volgende stap is geweest, dat dit *-wærd* in *-ærd* overging in sommige posities. Tezelfdertijd was echter in andere toponiemen de uitgang *-aard* opgetreden: naast *Britserd* stond *Birdaard*. En daaruit kon men in de spelling komen tot *Britsaert*, *Kimsart*, enz.

En hiermee worden wij geplaatst voor de volgende groep van toponiemen, die op *-aard*.

4. Bij nadere beschouwing blijken ze uit twee soorten te bestaan, één- en twee-lettergrepige.

a. Tot deze monosyllabische behoren

Baard

Braard

Laard

Raard

Saard

Schraard

Swaard

Opm. *Faard*- (gem. Ferwerderadeel, in: *Faer(de)*-, *Fareburen*), *Kaart* (op Terschelling) en *Tjaard* (gem. Leeuwarden) hebben dezelfde vorm als de bovenstaande toponiemen. *Vaardeburen*, fri. *Farbûren*, zal wel niet met *Ferwerd* in verband staan, al heet dit in die streek *Farwert*. Het eerste lid is veeleer *Far of Fard*, watervamen in Friesland, zoals Joh. Winkler t.a.p. 95 aantoot. Een stuk uit 1453 noemt onder de pastoralia van Tjerkgaast in Doniawerstal "tien pondemaeten streckende van dat *faer* oen een" ; a 1523 is er sprake van een pacht „wtte schoer meed jeff *faerdera* meede", a 1525 geheten "scor miede ofte *faer der* miede lidzende by Boelszwert." *Kaart* valt buiten het terpenland. *Tjaard* kan teruggaan op *Tja-werd* met *tja*, watervamen als eerste lid, of op **Tjadawerd*, waarin *Tjada* persoonsnaam is. Aangezien van die plaats geen oude opgaven bekend zijn, laten wij haar naam verder rusten.

Over de andere volgen nu enige historische gegevens:

1. Baard: a 1370 *Bawerth*, a 1505 *Baerdt*. Tussen 1369-1402 voor Baarderadeel: *Baverdera*-, *Bauwerdera*-, *Bawarderadeel*: a 1505 *Baerderadeel*.

2. Braard: a 1451: *Braerd* in Wirdumma ghae"

3. Laard bij Dokkum, gewoonlijk *Lutkelaard*, kan identiek zijn met 8ste-eeuws *Laufurt*, **Lâowürth*.

4. Raard, hoofdplaats van Rauwerderhem, officieel gespeld *Rauwerd*, sinds 1427 *Rauwert*, *Rawert*, a°1491 *Raerd*. Reeds a°1474 *Raerderagae*, andere naam voor *Rawert*-, *Rawerderhem*, ook wel *Raerdhemsteradeel* geheten.

5. Saard: a°1474 „in Saerdera ee” en „in Saerdera qued”; a°1478 *Saerd*, a°1484 „to Tzaerd in Bolswirdere gae”, a°1511, „toe Saerd”. De volksmond spreekt volgens Joh. Winkler van *Laed* en *Saed* in plaats van Laard en Saard.

6. Schraard: a°1504 *Schraerd*; a°1379 *Schradawert*, midden 16de eeuw *Scraerderahol*.

7. Swaard: ± a°1490 *Swawerth*.

Opm. Saard doet denken aan gron. Sauwerd < 10de eeuws *Sadevurt* - De Vries, Gron. Plaatsn. 204-.

Deze groep namen staat niet alleen. Ze moet worden geplaatst naast gron. *Doord*, *Doornwerd*, thans *Toornwerd* en *fri*:

1. *Kluurd* onder Kimsward (gem. Wonseradeel): a°1508 “to *Klywrd*”, vermoedelijk een pendant van gron. *Kleiwerd*- [De Vries, Gron. Pl. 93, ziet hierin ten onrechte *klei*, grondsoort, voor een terp in 't kleiland een vreemde benaming!]

2. *Loerd* onder Ruga-Lollum (gem. Wonseradeel): een tegenhanger van *Leeuwarden*?

3. *Truurd*: a°1409 *Truyerd*(?).

Al deze eenlettergrepige toponiemen zijn vermoedelijk deels van het type *Baard* < **Bawawerd*(?), deels van het type *Braad* < **Bradawerd*.

b. Ernaast staat een reeks tweelettergrepige op *-aard*. Zij hebben de monosyllabische status niet kunnen bereiken, doordat de stam van hun eerste lid niet op intervocalische *d* of *w* uitging. Er behoren toe

1. *Birdaard* (gem. Dantumadeel): a°1417 *Berdawerd*, *Berdawird*, a°1418 *Berdauwerth*, a°1421 *Birdauwert*; a°1428 *Berdawerth*; a°1472 *Berdwera qued*; a°1502 *Berdauwert*; a°1505 *Berdauwerdt*.

2. *Britsaard* (gem. Hennaarderadeel): a°1472 *Britsaerd*.

3. *Gennaard* (gem. Ferwerderadeel): a°1421 *Gernaurth*; a°1423 *Ghernauert*; a°1438 *Garnawert*; a°1483 *Ghernaerd*; a°1529 *Gennaert*.

4. *Hennaard* (gem. Hennaarderadeel): a°1319 *Hernawort*; a°1402 *Hernauert*; a°1398 *Hannaward* (eradeel); a°1402 *Hernawerd* (deradeel); a°1450 in *Hinnaward* (eradele); in *Hennauert*; a°1469 *Hynnaerd* (era heren); a°1470 in *Hynnaerd* (era ghae); a°1482 *Hennaerd* (eradeel). a°1519 *Hinnaerd* (erdeel).

5. *Hidaard* (gem. Hennaarderadeel): a°1335 *Hyddenwerd*; a°1381 *Hiddauert*; a°1505 *Hydaert*.

6. *Hikkaard* (gem. Ferwerderadeel).

7. *Hilaard* (gem. Baarderadeel): a°1329 *Elawerth*; a°1429 *Elawerth*; a°1469 *Elaerd*.

8. *Hisaard* (gem. Wonseradeel): a°1420: op *Issad* (era mede).

9. *Idaard* (gem. Idaarderadeel): a°1392 *Eedewere*, in *Eedawerd* (dera Delen); a°1436 in *Ydard* (elra dele); a°1477 in *Ydaerd* (eradeel); a°1486 *Ydaerd*.

10. *Koldaard* (gem. Idaarderadeel).

11. *Kubaard* (gem. Hennaarderadeel): a°1335 in *Cubanwerd* (te lezen: *Cubauwerd*?); a°1420 *Cubaerd*; a°1453 *Kubaerd*.
12. *Langaard* (gem. Ferwerderadeel) : ± a°1427 *Langaerdera wey*. Deze weg heet volgens Sipma naar een oostelijker gelegen water.
13. *Lichtaard* (gem. Ferwerderadeel): 10de eeuw in *lihdanfurt*; a°1431 to *Lychaurt*; a°1499 to *Litteka Lichttauwert*; *fan Lictauert*; a°1450 to *Lichtauert*; a°1452 to *Lytteka Lyttauwert*; a°1527 to *Lichtewert*.
14. *Rillaard* (gem. Wonseradeel): volgens Joh. Winkler, t.a.p. 313, a°1543 *Rysselaerdt*, *Risselaerdt*, *Rislaerd*.
15. *Schillaard* (gem. Baarderadeel) : 18de eeuwse spelling *Schellart*.
16. *Sillaard* (gem. Wonseradeel): a°1505 *Sillaerdera mer*.
17. *Ternaard* (gem. W. Dongeradeel): 8ste eeuw in *Tunenwrt*, in *villa Tunuwerda*, in *Tununfurt*, in *Tundwerde*, in *Tunwerde*; a°981 in *Thunewerd*, a°1390 to *Tunawert*; a°1441 to *Tonawerth*; a°1511 *Tonnaerdt*; a°1505 *Tennaerdt*.
18. *Wilaard* (1. gem. Leeuwarden: 2. gem. Idaarderadeel).
19. *Ydlaard* (gem. W. Dongeradeel).

Opmerkingen:

1. *Britsaard* vertoont overeenkomst met *Britsert*, *Britswerd* (gem. Baarderadeel).
2. *Ydlaerd* doet denken aan *Laard*, dat in dezelfde gemeente ligt. Ook *Rillaard*, *Schillaard*, *Sillaard* en *Wilaard* kunnen composita zijn met *-laard*. In dat geval moeten zij als apart groepje worden beschouwd, behorende bij *Laard*.

Nu de gehele reeks namen de revue is gepasseerd blijkt, dat die onder 4 met die van groep 2 gemeen hebben de syncope van de *w-* van het laatste lid, hoe dan ook plaatsgevonden: in dezen kan men *Britsert*, *Baard* en *Britsaart* dus naast elkaar stellen. Op grond van het accent moet men 1, 2, 3 en 4a samenvoegen en plaatsen tegenover 4b: de eerste hebben de klemtoon op de eerste lettergreep, in de laatste draagt de slotsyllabe het zwaarste accent. Als voorbeelden gelden: *Fer'werd*, *Bol'sert*, (*Baard'*) en *Birdaard'*.

Al spellen wij *Bolsward* en spreekt elke niet Fries ook van *Leeuwarden*, al weten wij van vroegere spellingen als *Ferward*, *Kerkwaerd* enz., boven vermeld, toch is het weinig waarschijnlijk, zo schreven wij reeds, dat *-werd* algemeen tot *-waard* is geworden. Reeds ± 1500 bleken ons *Britsert* c.s. normaal, evenals *Ferwerd* en *Baard*, wat van *Birdaard'* c.s. niet zonder meer kan worden gezegd. Deze groep heeft een geheel enige ontwikkeling doorgemaakt, slechts gedeeltelijk in gemeenschap met die van *Baard*.

Samen verschillen ze n.l. van al de andere, doordat zich in alle een-*a-* vertoonde als tussenvocaal, c.q. als slotvocaal van het eerste lid. Niet in alle behoeft die *a* oorspronkelijk te zijn geweest; men zie bv. de vormen van *Ternaard*. *Laard* heeft vermoedelijk nimmer een drielettergrepige vorm gehad: *Laufurt* wijst op **Lâ(u)werd*.

De eenstammige toponiemen van het type *Baard* kan men op grond van hun eerste lid indelen in tweeën

- a. Bawerd > Baard, **La(u)werd* > Laard.
- b. Bradawerd > Braard.

*Hradawerd > Raard.

*Sadawerd > Saard.

Schradawerd > Schraard.

*Swadawerd > Swaard.

Grote overeenkomst in vorm vertoont het eerste lid van de groep *Birdaard*:

- a. 1. Berdawerd > Birdaard.
Hiddawerd > Hiddaard.
Edawerd > Idaard.
*Koldawerd > Koldaard.
2. Lichtawerd > Lichtaard.
- b. *Britsawerd > Britsaard.
*Hisawerd > Hisaard.
- c. Gernawerd > Ge(r)naard.
Hernawerd > Hernaard.
- d. Elawerd > Hilaard.
- e. *Hikkawerd > Hikkaard.

Opm. **Kubawerd* mag men vermoedelijk niet zien als samengesteld uit *Kuba-* en *werd*: de *b* zou dan over *v* > *w* zijn geworden, Het toponiem zal dus zijn gevormd uit *Ku-* en **bawerd* = *Bawerd* > *Baard*. Wij laten het rusten, evenals *Rillaard*, *Schillaard*, *Sillaard*, *Wilaard*, *Ydlaard* als mogelijke composita met *Laard*, en het geheel anders gevormde *Langaard*.

De *a* in al deze toponiemen moet zich hebben kunnen handhaven, doordat zich voor de *w* een glide heeft ontwikkeld, waardoor *a* > *āu* werd. Spellingen als *Birdauwert*, *Lichttauwert* kunnen dit weergeven, evenals *Bauwert*, *Rauwert*. De laatste wijzen op syncope van de intervocalische *d*, voordat *Bauwert* > *Baard* werd. Als *Baard* en *Laard* inderdaad zijn ontstaan uit **Bawawert*, **Lawawert* moeten *Bauwauwert*, *Lauwauwert* zijn vereenvoudigd tot *Bauwert*, *Lauwert*, voordat de overgang naar *Baard*, *Laard* is begonnen.

Deze overgang lijkt vreemd, doch is lang niet zonder parallellen. Allereerst kunnen wij wijzen op *Starum*, *Staveren*, ontstaan via een vorm **Stāuwrum*. Fri. *jaen*, geven, moet teruggaan op *jauwn*; *sawn*, zeven, op *sāuwm*; *oer*, over, op *ôewr* < *uver*; *stûr*, stuiver, op *stûwr* < *stuver*. Zo luidt ofri. *ûvera*, oever, thans *Oere*; als veldnaam leeft het voort. Voor ndl. *oven* heeft het Fries *oun*, voor *avond*: *joun* < **jown*. De voltooide deelwoorden der werkwoorden *blijven*, *drijven*, *wrijven*, *schrijven*, luiden in deze taal *bleaun*, *dreaun*, *wreaun*, *skreaun*. Fri. *stjûch*, stug, moet over *stjûwch* uit *stevig* zijn ontstaan; *stjûwgje*, stutten, steunen, betekent letterlijk 'stevigen'. Ook *Kluurd* zal zijn vervormd uit *Kluuwrd*, Loerd uit *Loewrd*, c.q. zelfs uit *Lioewrd*. Men constateert neiging tot 'vereenvoudiging' van de tweeklanken met *w* voor *r*, *n*, *m*, bv. *Bama* < *Bauwma* - vgl. *Ausma*, d.i. *Auwsma*! - De overgang *Rauwrd* > *Raard* en *Birdauwrd* > *Birdaard* is dus niet zo onverklaarbaar: niet de *w*-syncope, doch de klemtoon in de laatste groep levert ons last.

Ondanks de spelling *Bolsward*, *Ferward*, *Jourwaert*, enz., boven vermeld, is er geen spoor van *Bolswaard*', *Jorwaard*', etc. Dat *Birdaard*' zou teruggaan op *Bir'daard* is dus minder waarschijnlijk. Dit dwingt ons tot de veronderstelling dat *Bir'dawerd* zich over *Birdau'werd* > *Birdaard*' heeft ontwikkeld, zodat *-aard* in *Raard* en *Birdaard* qua accentuering in dezelfde positie zijn ontstaan. En voor

deze hypothese kan men inderdaad parallellen aanvoeren. *Menaldum*, (a^o 1295) zal gesproken zijn *Me'naldum*, evenals *Wynaldum* (a^o 1357) *Wi'naldum*; men mag er nl. de mansnamen *Me(i)nald* en *Wynald* in zien. Toch luiden ze thans *Manaam'* en *Winaam'*!

Hetzelfde verschijnsel vertonen Friese geslachtsnamen: *Buwal'da*, *Hernal'da*, *Humal'da*, *Ybran'da*, *Reinal'da*, *Ringnal'da*; *Sibran'di*, *Ysbran'di*.

De laatste naam voert naar het toponiem *Ysbrech'tum*, bij de persoonsvorm *Ys'brecht*. Men spreekt eveneens van *Greyda'nus*, *Rolda'nus*, enz., een uitspraak, die wel meer aan Friese taaltendenties dan aan latinisering alleen is toe te schrijven, hoeveel sporen die ook heeft nagelaten in de Friese naamgeving blijkens familienamen als *Hazewin'dus*, *Be'kius*, *Borge'sius*, etc. Naast *Ysbrech'tum* kan men plaatsen *Boornber'gum*, *Achtkar'spelen*, *Engwir'dum*, *Molkwe'rum* en nog vele andere toponiemen, al moeten wij toegeven dat hun vorming van andere aard is dan die van *Menal'dum*, *Ysbrech'tem*, *Birdaard'* etc. Daar omstreeks 1500 het naamtype *Birdaard* - hoe dan ook geaccentueerd - het normale was voor deze groep, valt de invloed der latinisering stellig buiten de tijd van hun ontstaan.

Buiten Friesland constateert men verwante beklemtoning: in N.-Holland bv. in de naam Enkhui'zen. Drenthe heeft twee dorpen met de naam Veenhuizen. Dat onder Norg, niet ver van Friesland dus, luidt *Veenhoe'zen*, dat onder Dalen, in 't uiterste zuidoosten, *Veen'hoezen*. Zo spreekt Ruinerwold van *Broekhu'zen* en kort dit zelfs af tot "*de ku'zen*." Groningerland kent zijn *Garsthoe'zen*, *Godlin'ze*, *Holwier'(de)*, *Holwin'(de)*, *Hornhoe'zen*, *Meedhoe'zen*, *Sebal'deburen*, *Waarfhoe'zen*. Vooral *Sebal'deburen* - bij de naam *Se'bald* - en *Godlin'ze* - bij de naam *God'lief* - vertonen een even onverwachte accentverschuiving als de genoemde Friese van het type *Ysbrech'tum*. Dat dit in het Gronings tot een merkwaardige ontwikkeling heeft geleid heeft W. de Vries, Gron. Pl. 83, aangetoond. Wat a^o 1384 in de stad Groningen vermeld staat als *Keerleweg*, een zijstraat van de 'Herestraat', heet nu officieel en in de volkstaal *Karo'liweg*. Een weg van diezelfde naam liep eertijds oostelijk van Marum.

Er moet iets in het Friese taaleigen liggen dat de accentwisseling meebrengt. Wij kunnen die nog dagelijks horen uit Friese mond, die bv. *stie^en*, steen zegt, doch *stjin'tsje*, steentje, *bee^en*, boon, doch *bien'ne*, bonen, *goe^es*, gans, doch *gwoz'zen*, ganzen, enz., d.i. drielettergrepige vormen het accent geeft op de tweede syllabe. In hoeverre dit met de accentuering van Ternaard' enz. heeft uit te staan, kunnen wij niet uitmaken. Zeker is het, dat de ritmische structuur van een woord invloed heeft op de 'beklemtoning; dat heeft Heeroma, N.Tg. 42, 65, duidelijk bewezen. Zelf kunnen wij het constateren in *na'deel* - *nade'lig*, *bij'komen* - *bijkom'stig*, *na'laten* - *nala'tig*, *mis'-daad* - *misda'dig*, *hoog'moed* - *hoogmoe'dig*, enz.; deze drielettergrepige vormen prefereren de accentuatie van de middelste. *Ys'brecht* - *Ysbrech'tum*, *Me'nald* - *Menal'dum* vertonen hetzelfde beeld, en welbeschouwd is het met *Fer'werd* - *Berda'werd* niet anders gesteld.

Wij kunnen helaas niet nagaan, wanneer deze accentverschuiving is begonnen. Mogelijk dat nauwgezette studie der laatmiddeleeuwse spelvormen enige aanwijzingen kunnen geven: 't Mnl. *woesti'ne*, *ordi'ne* bv. vertonen verwante gevolgen der klemtoonwisseling in verband met de woordstructuur.

Assen.

J. Naarding.